

DOI:10.33766/2524-0323.94.278-299

УДК 343.98

Бондар В. С., кандидат юридичних наук, доцент, декан факультету підготовки фахівців для підрозділів досудового розслідування Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка (м. Северодонецьк, Україна)
e-mail: Bondarlivd@gmail.com
ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0003-1552-4555>

ІНФОРМАЦІЙНІ ЗАСАДИ ВИРІШЕННЯ СИТУАЦІЙНИХ ЗАВДАНЬ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Стаття присвячена розгляду достатньо актуальної проблеми сьогодення, а саме інформаційним засадам вирішення ситуаційних завдань під час досудового розслідування кримінальних правопорушень.

У статті розглядаються різноманітні підходи до трактування терміна «криміналістично значуща інформація», а також ознаки інформації, з урахуванням яких дано авторське визначення цього поняття. Також уточнено поняття та розкрито елементи механізму вирішення ситуаційних завдань у системі досудового розслідування кримінального правопорушення. Надано характеристику інформаційним аспектам вирішення ситуаційних завдань під час досудового розслідування. Обґрунтовано, що механізм вирішення ситуаційних завдань досудового розслідування може бути визначений як порядок формування задуму слідчого (дознавача) щодо досягнення поставленого завдання розслідування процесуальними та криміналістичними засобами і методами і його реалізації самим слідчим (дознавачем).

Ключові слова: внутрішнє переконання слідчого, докази, доказування, інформація, криміналістично значуща інформація, криміналістична характеристика кримінальних правопорушень, ситуаційні завдання.

Постановка проблеми. Вибір слідчим (дознавачем) та прокурором найбільш оптимального з позицій ефективності та раціональності вирішення завдання досудового розслідування суттєво зумовлений ступенем його інформованості як про обставини розслідуваного кримінального правопорушення, так і про фактори, котрі сприяють проведенню розслідування або перешкоджають йому. Ступінь такої інформованості визначається її кількістю і якістю криміналістично значущої інформації, яка перебуває в розпорядженні слідчого (дознавача). Обсяг інформації залежить від етапу розслідування, яке проводиться. Цілком очевидним є те, що чим довше триває досудове розслідування в кримінальному провадженні, тим більшим обсягом інформації володіє слідчий (дознавач) та прокурор. Утім, будь-яку отриману під час досудового розслідування інформацію, слідчому (дознавачеві) доведеться перевірити на достовірність наявними в його розпорядженні процесуальними та криміналістичними засобами та методами.

Вирішення інформаційних завдань розслідування – процес, який неминуче супроводжує роботу в будь-якому кримінальному провадженні. Класиками криміналістики (Р. С. Белкін [1, с. 38-45; 4], А. І. Вінберг [4], В. А. Журавель [14, с. 13-30],

В. Я. Колдін та ін.) свого часу слушно зазначено: діяльність із розкриття та розслідування злочинів та інформація – це дві нерозривно пов'язані категорії, причому основу першої складають інформаційні процеси, які реалізуються шляхом здійснення комплексу дій, направлених на виявлення, аналіз та оцінку інформації, що збирається.

Зазначена обставина передбачає володіння фахівцями-практиками знаннями про механізм вирішення ситуаційних задач, які виникають під час слідчої діяльності, а також шляхах найбільш оптимального їх вирішення. Крім того, з урахуванням постійних змін форм та способів кримінально протиправної діяльності, сучасна практика застосування норм кримінального процесуального законодавства на стадії досудового розслідування кримінальних проваджень потребує здійснення наукового аналізу та уточнення криміналістичних уявлень про інформаційні засади вирішення ситуаційних завдань під час досудового розслідування кримінальних правопорушень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні засади інформаційного, інформаційно-довідкового та інформаційно-аналітичного забезпечення досудового розслідування кримінальних правопорушень, окремі наукові положення та шляхи аспекти вирішення різних завдань під час розслідування сформовані на розглянуті в роботах учених – представників наук кримінально-правового циклу (Р. С. Белкін, В. В. Бірюков, Т. С. Волчецька, В. К. Гавло, О. Ю. Головін, Г. Г. Доспулов, В. А. Журавель [14, с. 13-30], А. В. Іценко, Д. В. Кім, В. Я. Колдін [17, с. 31], Є. Д. Лук'янчиков, П. А. Лупінська, Б. Г. Розовський, В. М. Шевчук [29, с. 114-119], В. Ю. Шепітько, М. Є. Шумило та ін. [15, с. 59-64]), у тому числі в дисертаційних дослідженнях Н. Л. Гранат (1973), І. А. Копилова (1984), І. О. Ієрусалімова (1997), Є. Д. Лук'янчикова (2005), В. Г. Хахановського (2010), В. В. Бірюкова (2011), М. В. Баранова (2012), В. М. Шевчука (2013), Н. Ю. Пономаренко (2017), О. П. Вашук (2018), Д. В. Дабіжі (2018), О. М. Домашенка (2018), О. В. Грищенко (2021). Попри досить активне дослідження цього питання, необхідно зазначити, що об'єкт цих пошуків становив окремі та, здебільшого, виключно процесуальні або окремо-ситуаційні аспекти постановки та вирішення завдань під час досудового розслідування кримінальних проваджень, а отже, дане питання відпрацьовано недостатньо. Значна кількість аспектів розглядуваної проблематики залишається дискусійною і потребує перегляду та уточнення з позиції сучасних розробок криміналістики та кримінального процесу, що, своєю чергою, зумовлює необхідність подальшого проведення досліджень.

Формулювання цілей. Метою статті є розвиток сучасних криміналістичних наукових знань про механізм вирішення ситуаційних завдань досудового розслідування кримінальних правопорушень, а також розробка рекомендацій щодо оптимізації вирішення таких завдань у різних ситуаціях досудового розслідування. Для досягнення зазначеної мети поставлено завданням уточнити поняття і розкрити елементи механізму та інформаційних аспектів вирішення ситуаційних завдань у системі досудового розслідування кримінальних правопорушень.

Виклад основного матеріалу. Кримінальне процесуальне законодавство не містить визначення інформації в кримінальному судочинстві. Водночас, термін

«інформація» використовується в кримінальному процесуальному законі для позначення:

- відомостей про певні факти, обставини, наприклад (наприклад, п.16-2 ч.1 ст. 3; ч.3 ст. 14; п.3 ч.1 ст. 35; ч.1 ст. 87, ст. 99; ч.3 ст. 233 КПК);
- форм фіксування кримінального провадження (п.2 ч.1 ст. 103; ч.2, 3 ст. 104; п.4 ст. 2 ст. 105; ч.3 ст. 107 КПК);
- змісту повідомлень у кримінальному провадженні (п.7 ч.1 ст. 112 КПК);
- властивостей інформації, які використовуються як критерії для визначення судом конкретного розміру винагороди, що підлягає виплаті викривачу (персональність та важливість інформації – ч.2 ст. 130-1 КПК);
- мотивації дії особи, яка здійснює кримінальне провадження (ст. 292; п.2 ч.4 ст. 374; ч.2 ст. 582; ч.5 ст. 588 КПК);
- прав сторін та інших учасників кримінального провадження (п.8 ч.4 ст. 42; п.3 ч.2, ч.3 ст. 60; п.1 ч.2 ст. 72-1 КПК);
- класифікації форм та видів інформації (усної та письмової – ч.1 ст. 27; інформації, яка належить до охороненої законом таємниці, – інформація, що знаходиться у володінні засобу масової інформації або журналіста і надана їм за умови нерозголошення авторства або джерела інформації; інформація, яка знаходиться в операторів та провайдерів телекомунікацій, про зв'язок, абонента, надання телекомунікаційних послуг, у тому числі отримання послуг, їх тривалості, змісту, маршрутів передавання тощо – п.1 та 7 ч.1 ст. 162 КПК);
- класифікації форм обміну інформацією (листування – п.1 ч.1 ст. 161 КПК);
- носіїв інформації (електронні інформаційні системи або їх частини, мобільні термінали зв'язку, інформаційні (автоматизовані) системи, телекомунікаційні системи, інформаційно-телекомунікаційні системи, їх невід'ємні частини – ч.2 ст. 168; Єдиний реєстр досудових розслідувань – п.7 ч.5 ст. 214; кореспонденції: поштові контейнери, перекази та інші матеріальні носії передавання інформації, на яку накладається арешт, – ч.4 ст. 261 КПК та ін.);
- вимог до матеріалів негласних слідчих (розшукових) дій (ст. 257, ч.2 ст. 262 КПК);
- обмежень щодо розголошення інформації та порядку надання доступу до таємної інформації (п.6 ч.3 ст. 72-1; ст. 269-1; ч.4 ст. 517, 546 КПК);
- визначення заходів щодо захисту інформації (ст.ст. 254, 255 КПК);
- порядку використання та передавання інформації внаслідок проведення негласних слідчих (розшукових) дій (ст. 257 КПК);
- порядку збереження інформації, отриманої внаслідок втручання у приватне спілкування (ст. 259 КПК);
- визначення процесуальних дій з інформацією (ст.ст. 258, 263, 264, 266, 518 КПК та ін.).

Національне (державне, публічне) право України має значний масив нормативних актів (законів та підзаконних), які прямо чи опосередковано регулюють інформаційні відносини в суспільстві. Це 257 законів, 290 Постанов Верховної Ради (нормативного змісту), 368 Указів Президента, 87 Розпоряджень Президента, 1149 Постанов Кабінету Міністрів, 206 Розпоряджень Кабінету Міністрів, 1095 нормативних актів міністерств і відомств.

Зокрема, загальна законодавча дефініція терміна «інформація» надана в ст. 1 Закону України «Про інформацію», згідно з якою інформація – це будь-які відомості та/або дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді».

Цивільний кодекс України серед об'єктів прав називає інформацію та присвячує низку норм різним видам інформації, праву на інформацію, приділяє увагу комерційному значенню інформації в нових економічних умовах, що можна визнати прогресивним явищем.

Стаття 200 Цивільного кодексу України вперше в кодифікованому акті дає визначення інформації як документованих або публічно оголошених відомостей про події та явища, що мали або мають місце в суспільстві, державі та навколишньому середовищі і передбачає захист прав власника таких відомостей, застосовуючи широке поняття інформації, яке не підпадає під охорону норм авторського, патентного або іншого спеціального законодавства.

Уявляється, що наведені законодавчі дефініції в необхідній мірі для завдань кримінального провадження розкривають ключові ознаки інформації, через те вбачається за недоцільне висвітлення загальнонаукової дискусії відносно визначення цього поняття, можна лише виокремити базові ознаки цього поняття і, зокрема, обов'язкову наявність:

- 1) деякого змісту, деяких відомостей, знань щодо реальності будь-якої природи, які передаються в процесі комунікації; процес зберігання, обробки та передачі цих відомостей, знань;
- 2) знакової форми отримання, зберігання, переробки та створення інформації;
- 3) суб'єкта, який створює або сприймає інформацію;
- 4) деякого джерела, яке впливає на створення суб'єкта, який сприймає або стишу, або іншого суб'єкта в цій ролі.

Інша справа, що в криміналістичній науці відсутні єдиний підхід до розуміння криміналістично значущої інформації як специфічного виду інформації, збирання, дослідження та використання якої супроводжує процес запобігання кримінальним правопорушенням, їх виявлення та розслідування, притягнення до встановленої законодавством відповідальності осіб, які їх учинили, відшкодування завданої кримінальними правопорушеннями шкоди, відновлення порушених прав та інтересів фізичних і юридичних осіб.

Фактичні дані, що складають зміст доказу, по суті, є нічим іншим, як інформацією в її сучасному розумінні. Кількість, «вимір» отриманої інформації відображує рівень знання про досліджуване явище, зокрема, свідчить про доведеність злочину, що розслідується [11, с. 20-21]. На думку С. А. Шейфера, факт існування матеріального об'єкту зі слідами злочину не перетворюють даний факт на доказ, оскільки доказом є не сам об'єкт, а укладена в нього або в обстановці його виявлення інформація [30, с. 32].

Вважаємо, що більш точним буде визначення криміналістично значущої інформації як доказової та іншої значущої для кримінального провадження інформації, яка отримується процесуальним або непроцесуальним шляхом. З огляду на різноманітність видів інформації, отримуваної під час досудового розслідування в

кримінальному провадженні, саме більш широкий підхід до визначення цього поняття уявляється виправданим. Що ж стосується сутності конкретної інформації, з якою слідчий (дознавач) чи прокурор працює під час досудового розслідування, то її зміст, обсяг та якість залежать і визначаються з огляду на конкретну слідчу ситуацію, у якій встановлюються та вирішуються відповідні інформаційні задачі.

Особливо слід зауважити, що стосовно процесу досудового розслідування кримінального правопорушення інформація являє собою смислову інтерпретацію отриманих даних людиною.

Криміналістично значуща інформація може бути типізована за низкою критеріїв. Серед ключових уявляється диференціація криміналістично значущої інформації на доказову та іншу значущу для вирішення задач досудового розслідування інформацію, поміж якої особливо виділяється допоміжна та орієнтуюча інформація.

Доказова інформація виступає основним видом криміналістично значущої інформації. Саме збір, дослідження, оцінка і використання такої інформації складає основу інформаційних задач досудового розслідування. У працях багатьох вітчизняних науковців (В. О. Коновалової, В. С. Зеленецького, В. М. Тертишника, В. М. Іщенко) міститься розуміння (трактування) сутності доказування в кримінальному процесі як регламентованої кримінальним процесуальним законом пізнавальної діяльності зі збирання, перевірки, оцінювання доказової інформації та опрацювання нею. Саме таке розуміння доказування знайшло своє законодавче закріплення і в чинному КПК України (ч.2 ст. 91; ч.1 ст. 485 КПК) [9].

Водночас, слід погодитись із В. В. Вапнярчуком [9, с. 238-248] та М. Є. Шумилою [32, с. 95-104] у тому, що підхід до доказування як до суто інформаційного процесу призвело до того, що при вивченні правової природи доказування дослідники майже не приділяли уваги логіці, мові, знакам, аргументації тощо. От чому результатом подібної діяльності має стати можливість і потреба створення кожного суб'єктом доказування власної теоретико-інформаційної моделі свого розуміння доказової діяльності в конкретному кримінальному провадженні й бачення перспектив реалізації такої моделі. Тобто, по суті, йдеться про розуміння доказування як діяльності не тільки суто пізнавальної, а і як проєктно-реалізаційної. Незважаючи на відсутність у ч.2 ст. 91 КПК згадки про проєктно-реалізаційний аспект доказування, йому приділено досить багато уваги в інших статтях [10, с. 36-41; 21, с. 74-70; 28].

Слідчі завдання, будучи односпрямованими, при тому передбачають вибір різних способів та прийомів їх вирішення. Певне значення в процесі прийняття та реалізації слідчих рішень відіграє й інша інформація, яка міститься в наступних джерелах:

1) автоматизованих інформаційних систем, наприклад: інформаційно-телекомунікаційній системі «Інформаційний портал Національної поліції України», яка за своєю сутністю є інструментальним програмним засобом, що забезпечує інформаційно-аналітичну діяльність Національної поліції України, зокрема із формування баз (банків) даних, визначених ст. 26 Закону України «Про Національну поліцію», та надає доступ до інформації, котра формується та об'єднується в Єдиній інформаційній системі МВС за певними ознаками [13, с. 17-28]. Інформаційний

портал Національної поліції України складається з таких підсистем:

- «Гарпун», якою об'єднано інформацію про розшук транспортних засобів та номерних знаків, забезпечено оперативне реагування, моніторинг тимчасових потоків даних про номерні знаки, що надходять із систем відеофіксації на предмет їх розшуку, одночасного перебування на різних транспортних засобах (номерні знаки – двійники), використання номерних знаків, що, за даними Єдиного державного реєстру транспортних засобів МВС України, знищено, а також забезпечено взаємодію з державними та приватними виконавцями під час розшуку транспортного засобу боржника у виконавчому провадженні;

- «Дорожньо-транспортна пригода» – метою є автоматизація процесів оброблення органами (підрозділами) поліції інформації про дорожньо-транспортні пригоди, забезпечення проведення оцінювання стану аварійності тощо. Інформаційний ресурс даної інформаційної підсистеми становить інформація, здобута в межах компетенції органами (підрозділами) поліції про ДТП, відповідно до кодів: про реєстрацію ДТП, характеристики місця ДТП (дорожні умови та дорожня обстановка), учасників, потерпілих, травмованих та загиблих, транспортні засоби та їх страхування;

- «Атріум» – метою є формування та наповнення електронного журналу контролю за прибуттям та взяття на облік раніше судимих осіб за встановленою формою, контролю за поведінкою осіб, щодо яких встановлено адміністративний нагляд, за прибуттям осіб, звільнених з місць позбавлення волі, до обраного ними місця проживання

- «Слід» – метою є: а) облік інформації про об'єкти, вилучені під час проведення слідчих (розшукових) дій, у єдиному інформаційному просторі з використанням сучасних інформаційних технологій, комп'ютерного й телекомунікаційного обладнання; б) забезпечення інформаційно-аналітичного підтримання діяльності органів (підрозділів) поліції, спрямованого на запобігання кримінальним правопорушенням та їх розкриття; в) установлення зв'язків між даними, що мають значення для кримінального провадження; забезпечення оброблення інформації про об'єкти, вилучені під час проведення слідчих (розшукових) дій, наповнення та підтримання в актуальному стані інформаційних ресурсів баз (банків) даних, що входять до системи «Інформаційний портал Національної поліції України»;

2) довідкова та консультативна інформація, отримана від співробітників експертно-криміналістичних та інших судово-експертних установ, осіб, які володіють спеціальними знаннями;

3) інформація про трафік та контент, що міститься у відкритих базах даних та ресурсах (наприклад, Телеграм-боти: @info_baza_bot; @HowToFind_RU_bot; @vkfindface_bot; Опендатабот; @getfb_bot; пошукові системи людей в мережі Інтернет за ім'ям, ніком, школою, адресою, електронною адресою, телефонному номеру та іншим параметрам: peekyou.com; pipl.com; webmii.com; ussearch.com; spokeo.com; infobel.com; zabasearch.com; paginebianche.it; yasni.de). Необхідну інформацію також можливо отримати в результаті пошуку на облікових записках у соціальних мережах: насамперед, слід зазначити, що існують сайти, котрі здійснюють пошук імен та прізвищ відразу за всіма або декількома соціальними мережами, що істотно полегшує завдання пошуку:

- social-searcher.com – пошук профілів у мережах за прізвищем, ім'ям у реальному часі;

- yandex.ru/people – пошук людей у мережах від Яндекс;
- uvrх.com – пошук Google за окремими соціальними мережами;
- poisksocial.ru – пошук у соціальних мережах.

Звичайно, дані пошукачі за соціальними мережами не охоплюють абсолютно всі соціальні мережі, тому в окремих випадках більш раціонально здійснювати пошук напряму шляхом переходу на сайти соціальних мереж: Xing; Linked in; Twitter та ін.¹;

4) інформація, що міститься в мережі Інтернет, окрім «видимої», включає також «невидиму» частину, ресурси якої можливо класифікувати на чотири типи: а) невидимість сторінок зумовлюється функціональними недоліками пошукових систем; б) сторінки умисно вилучені з індексації; в) сторінки, що потребують реєстрації, тобто згоди користувача щодо їх відвідування; г) власне «невидимий» сегмент мережі. Важливо звернути увагу на те, що, у разі необхідності збирання інформації в «невидимому» сегменті мережі, необхідно використовувати спеціалізоване програмне забезпечення²;

5) інформація, розповсюджена різними ЗМІ;

6) інформація, отримана від представників громадськості, правозахисних організацій тощо;

7) відомості, надані органами влади та управління [20, с. 360-370];

8) інформація, отримана від осіб та організацій, які здійснюють приватну охоронну та детективну діяльність.

Варто зазначити, що інформаційні завдання досудового розслідування не завжди буває можливим вирішити в повному обсязі відразу, особливо на початковому етапі досудового розслідування³, який здійснюється задля встановлення події й оз-

¹ Додаткову інформацію про пошук у відкритих джерелах надано в таких публікаціях:

- Investigation, Prosecution and Adjudication of Foreign Terrorist Fighters Cases for South-East Asia, UNODC 2018.

- Foreign Terrorist Fighters, Manual for Judicial Training Institutes South-Eastern Europe, UNODC, 2017, chapter 4.2, On-Line Investigations Open Source Investigations.

- Electronic Evidence Guide – A Basic Guide for Police Officers, Prosecutors and Judges, Council of Europe, 2014.

² Dark net – прихований сегмент мережі, до якого неможливо під'єднатися через звичайний браузер (надає анонімну платформу для торгівлі незаконними товарами й послугами). Водночас, після того як органи правопорядку почали активно закривати найпопулярніші майданчики даркнету з продажу наркотичних речовин, наркобізнес запровадив нові способи реалізації заборонених речовин через програми (додатки) для обміну повідомленнями та дзвінками, такі як: Telegram, Instagram, Viber, WhatsApp тощо. Порівняно із даркнетом, доступ до таких месенджерів мають набагато більше користувачів, отже, цей спосіб може стати масовим у розповсюдженні наркотичних засобів.

³ Звичайно, ми не розглядаємо в даному випадку етап відкриття кримінального провадження, який охоплює сукупність та рішень уповноважених суб'єктів, спрямованих на прийняття, облік та реєстрацію інформації про кримінальні правопорушення, внесення відомостей про них до ЄРДР. Розпочинається з моменту надходження до органів досудового розсліду-

нак складу кримінального правопорушення, а також особи, яка його вчинила. Розпочинається з моменту внесення відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР і завершується повідомленням особі про підозру. Особливістю цього етапу є: (1) відсутність підозрюваного у вчиненні кримінального правопорушення; (2) проведення тих процесуальних дій, застосування прийомів і методів, які спрямовані на розкриття кримінального правопорушення по «гарячих слідах»; (3) специфічність строків цього етапу, який становить: а) дванадцять місяців – у кримінальному провадженні щодо нетяжкого злочину; б) вісімнадцять місяців – у кримінальному провадженні щодо тяжкого або особливо тяжкого злочину. На цьому етапі дізнавач, слідчий, прокурор повинні визначитися з тим, чи мало місце кримінальне правопорушення та хто його вчинив, або, за наявності підстав для цього, – закрити кримінальне провадження, аби не марнувати зусилля на його розслідування.

Це кропітка робота, котра полягає, по-перше, у відпрацюванні величезного обсягу інформації на предмет його належності до розслідуваної події (кримінально-протиправної діяльності); по-друге, у перевірці отриманої інформації на предмет її достовірності; по-третє, в оцінці наявної інформації з урахуванням ситуаційних можливостей розслідування, яке проводиться; по-четверте, у наданні за наявності необхідності та процесуальних можливостей доказового статусу інформації, яка є в розпорядженні слідчого (дізнавача). І, нарешті, по-п'яте, у використанні слідчим (дізнавачем) наявної криміналістично значущої інформації для вирішення інших криміналістичних задач у кримінальному провадженні як інформаційного, так й іншого за своєю природою характеру.

Указана робота триває під час усього досудового розслідування та не виключено, що в міру його просування слідчим (дізнавачем) будуть ставитись усе нові завдання та переглядатись результати більш ранніх рішень, поки не вдасться розв'язати ключові для розслідування задачі, пов'язані з доказуванням у кримінальному провадженні.

У криміналістичній літературі слушно зазначається, що саме з інформативної точки зору діяльність осіб, які здійснюють досудове розслідування, можливо охарактеризувати як певний процес щодо усунення інформаційної неповноти, у якому подія кримінального правопорушення виступає об'єктом пізнання [11]. Даний процес має подвійну природу. З одного боку, процес усунення інформаційної неповноти повністю залежить від формування в слідчого (дізнавача) почуття переко-

вання, прокурора заяви, повідомлення про кримінальне правопорушення або самостійного виявлення з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, і завершується з внесенням відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР. Його особливостями є: (1) здійснення правовідносин до формального початку кримінального провадження (згідно із ч.2 ст. 214 КПК України, ним є момент внесення відомостей до ЄРДР); (2) наявність широкого кола суб'єктів: крім дізнавача, слідчого, прокурора, слідчого судді, це службові особи, уповноважені на прийняття заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення, затримання особи, реагування на повідомлення про кримінальне правопорушення тощо; (3) обмеження у формі заборони на проведення процесуальних дій, за винятком огляду місця події (ч.3 ст. 214 КПК України); (4) стислі строки цього етапу – він відбувається в межах 24 годин після подання заяви, повідомлення або самостійного виявлення кримінального правопорушення (ч.1 ст. 214 КПК).

нливості відносно тих чи інших обставин щодо розслідуваного кримінального провадження. А з іншого – формування достатнього та достовірного масиву документованої інформації про кримінальне правопорушення. Отже, інформація в даному процесі виступає як невизначеність, що знімається в процесі пізнання події кримінального правопорушення, те, що знижує питання, версії та гіпотези.

Аналізуючи наведену думку з позицій проблем механізму вирішення ситуаційних завдань розслідування, питань оптимізації процесів такого рішення, слід зазначити, що зняття інформаційної невизначеності відносно обставин, які підлягають доказуванню, інших обставин, що мають значення для кримінального провадження, дійсно виступає вихідною вимогою інформаційних задач розслідування як елементу їх структури. Причому, маючи на увазі у всіх випадках вирішення подібного роду задач, наявність зазначеної вихідної вимоги, слідчий (дознавач) обирає найбільш оптимальний шлях вирішення поставленої задачі, зважаючи на наявні умови розслідування (обстановки, ситуації). Своєю чергою, зняття інформаційної невизначеності відносно обставин, котрі мають значення для кримінального провадження, як вихідну вимогу стосовно структури будь-якої криміналістичної інформаційної задачі, може бути конкретизоване та слугувати критерієм диференціації таких задач. Так можна виділити криміналістичні задачі, направлені на зняття інформаційної невизначеності:

- про обставини розслідуваної події та осіб, які її учинили;
- про достовірність та допустимість інформації про обставини, які мають значення для кримінального провадження;
- про факти та явища, які супроводжують досудове розслідування та здатні ускладнити його нормальний хід (наприклад, фактах здійсненого приховання кримінального правопорушення або іншої протидії розслідуванню).

При тому оптимальність рішення, яке приймається, зумовлена не просто зняттям інформаційної невизначеності відносно тих чи інших обставин, які цікавлять слідчого, але й одночасним створенням нових інформаційних та інших умов досудового розслідування, які дозволяють вирішувати задачі інформаційного та іншого характеру, котрі виникають у сприятливій для цього слідчій ситуації. Вирішення слідчим (дознавачем) окремих приватних інформаційних задач досудового розслідування з одночасним створенням умов, які погіршують ситуацію розслідування у кримінальному провадженні, роблять її несприятливою для вирішення інших слідчих задач, уявляється тактично помилковим.

Помілками слід визнати й дії слідчого (дознавача) з отримання або перевірки криміналістично значущої інформації в умовах невинновданого тактичного ризику. У сучасному розумінні тактичний ризик визначається як «можливість виникнення негативних наслідків при реалізації тактичного рішення» [11]. Тактичний ризик є закономірним компонентом досудового розслідування. Сама специфіка розслідування робить прийняття рішень в умовах тактичного ризику типовим явищем. Варто наголосити, ризикованість супроводжує саме реалізацію прийнятого рішення, що в обов'язковому порядку має бути враховано слідчим (дознавачем), а наслідки реалізації прийнятого рішення в умовах тактичного ризику (як позитивні, так і негативні) – спрогнозовані та враховані.

Ризиковий характер можуть носити майже будь-які процесуальні та непроцесуальні дії слідчого (дознавача) під час досудового розслідування в кримінальному провадженні. Це, насамперед, слідчі (розшукові) дії, тактичні операції та навіть окремі тактичні прийоми. Зі всією обґрунтованістю до ризикових можна віднести будь-яку дію слідчого під час досудового розслідування, результати якого можуть прямо або опосередковано негативним чином поспливати на процес збирання доказів або іншої криміналістично значущої інформації в кримінальному провадженні.

Повністю виключити ризикованість у реалізації рішень, які приймають слідчим (дознавачем), неможливо. Наявність фактору ризику в діях особи, яка здійснює досудове розслідування кримінального правопорушення, – процес об'єктивний, який залежить від багатьох об'єктивних та суб'єктивних умов розслідування, серед яких фактор дефіциту часу; діагностичний фактор, який у сукупності своїх елементів характеризує подію кримінального правопорушення та особу правопорушника, а також особу слідчого; фактор психологічного протистояння учасників розслідування. Ризикованість дій слідчого іноді визначають й процесуальні умови розслідування (наприклад, співпадіння різних процесуальних строків), а також різного роду фактори, які перешкоджають його проведенню (наприклад, перешкодження кримінальному провадженню з боку підозрюваного, обвинуваченого або інших осіб).

Оптимальним можна визнати тільки те рішення слідчого про проведення ризикованих дій або операцій, котре є обґрунтованим, таким, що передбачає ситуацію, коли ймовірні вигоди реалізації прийнятого рішення значно перевищують можливі негативні наслідки. Необґрунтоване ризиковане рішення, як уявляється, не може бути оцінене як оптимальне, навіть якщо в підсумку негативні наслідки його реалізації не настали. Викладене дозволяє сформулювати висновок, що оцінка слідчим (дознавачем) рішення, що приймається, не впливає на його оптимальність, й одночасно передбачає:

- 1) його оцінку з позицій обґрунтованості можливого ризику при реалізації такого рішення;

- 2) прогнозування можливості виникнення в ході реалізації прийнятого рішення ситуації тактичного ризику та завчасне вжиття заходів щодо зниження можливих негативних наслідків ризикованих дій.

Як зазначалось раніше, саме початковий етап досудового розслідування характеризується максимальною інформаційною невизначеністю, що зумовлює потреби слідчого (дознавача) при дефіциті вихідної криміналістично значущої інформації та виділенні типових умов початкової ситуації розслідування, користування розробленими в криміналістиці стосовно таких ситуаційних ознак методичних, тактичних й техніко-криміналістичних рекомендацій, прийомів і технологій, а також систем узагальнених й типізованих відомостей про певний вид чи групу кримінальних правопорушень (їх криміналістичну характеристику).

Розглядаючи криміналістичну характеристику кримінального правопорушення як важливу науково-інформаційну основу досудового розслідування кримінальних правопорушень на початковому етапі, варто зазначити, що на сьогодні її доцільно розглядати як систему науково узагальнених відомостей, здатну, своєю

чергою «генерувати практичні знання про закономірності кримінально протиправної діяльності й тим самим сприяти виробленню нових методів розслідування» [11, 29, с. 114-119]. Подібним чином значення криміналістичної характеристики кримінального правопорушення для потреб слідчої практики зазначається й багатьма іншими вченими-криміналістами, у тому числі як важливого «інформаційного засобу розслідування» [29, с. 115]. Варто додати, що криміналістична характеристика, хоча й являє собою науково структуроване узагальнення типових відомостей про кримінальне правопорушення певного виду або групи, однак, на відміну від алгоритмів та програм розслідування, жорстко прив'язаних до типової слідчої ситуації, передбачає значно більшу творчу свободу для застосування на практиці для вирішення широкого кола інформаційних, розшукових та інших за своєю природою задач досудового розслідування.

Хоча в криміналістичній літературі іноді зустрічаються й думки про доцільність відмови від криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень, її заміни інформацією про специфічні особливості предмета доказування в даній категорії кримінальних проваджень (кримінальних справ) [18; 19].

Важко погодитись з ідеєю про необхідність відмови від використання криміналістичної характеристики кримінального правопорушення. По-перше, відповідно до ч.1 ст. 91, п.1 ст. 485, п.1 ст. 505 КПК України, визначені в законі обставини, які підлягають доказуванню, носять загальний характер, підлягають встановленню в кожному кримінальному провадженні, незалежно від його виду. Якщо рухатись шляхом детального розгляду «специфічних особливостей» обставин, які підлягають доказуванню стосовно конкретного виду кримінального правопорушення, то неминуче в тому або іншому розумінні варто повернутись до криміналістичної характеристики. Унаслідок чого важко заперечувати, що криміналістична характеристика кримінальних правопорушень та предмет доказування в кримінальному провадженні, хоча й близькі, але не є конкуруючими один із одним поняття, адже призначені для вирішення різних задач, і тому є різноплановими.

По-друге, з позицій механізму вирішення ситуаційних задач досудового розслідування гранично загальне розкриття особливостей предмета доказування стосовно тієї чи іншої категорії кримінальних проваджень лише орієнтує слідчого (дознавача) на збирання такого роду відомостей під час досудового розслідування в кримінальному провадженні, тобто, по суті, являє собою деяку систему слідчих задач, а не інформаційну основу для їх вирішення.

Корисність криміналістичної характеристики кримінального правопорушення як інформаційної основи досудового розслідування має прояв і в тому, що її розробка, як правило, ведеться з урахуванням кримінально-правової та кримінологічної характеристик кримінальних правопорушень розглядуваного виду (групи). Для обґрунтування даної тези використаємо такі аргументи:

1) склад кримінального правопорушення, поряд з іншими (кваліфікаційною, аксіологічною, догматичною, праксіологічною) виконує *процесуальну* та *криміналістичну* функції. Процесуальна функція складу злочину, на слухну думку проф. М. І. Бажанова, полягає в тому, що склад виступає як базове поняття предмета доказування, окреслює контури в кожній кримінальній справі [3, с. 464]. При аналізі предмету доказування склад кримінального правопорушення завжди включається як

його складова частина. Важливо пам'ятати при цьому: поділ ознак складу кримінального правопорушення на обов'язкові та факультативні не належить до конкретного складу, котрий визначає предмет доказування в кримінальному провадженні. У цьому конкретному складі всі його ознаки є обов'язковими та мають бути доведеними. Так для складу дітловбивства (ст. 117 КК України) час його вчинення (під час пологів або відразу після пологів) має значення для цього складу злочину, а для складу за ч.1 ст. 115 КК України час не має значення. Крім того, для крадіжки (ст. 185 КК) таємний спосіб учинення злочину є обов'язковим, а для складу умисного знищення або пошкодження майна (ст. 194 КК України) таємний або відкритий спосіб учинення до складу кримінального правопорушення не входить. Усе це, звичайно, не означає, що час вбивства, кваліфікованого за ст. 115 КК України, або спосіб знешкодження майна не підлягають доказуванню, що вони не є суттєвими для кримінального провадження, адже предмет доказування є значно ширшим за склад кримінального правопорушення (ст. 91 КПК), його складають багато обставин, котрі не входять до складу, тобто не впливають «на кваліфікацію злочину, але є кримінально-релевантними» [3, с. 464-465];

- зважаючи на норми чинного КПК, до обставин необхідно відносити предмет доказування, що деталізується, наприклад, у статтях 91, 485, 505 КПК України¹, а також визначається нормами кримінального права щодо складу кримінального правопорушення, його кваліфікуючих ознак тощо (конкретизується в окремих нормах Особливої частини КК України, в окремих видах кримінальних проваджень наприклад, у провадженнях щодо неповнолітніх – ст.485 КПК України, щодо застосування примусових заходів медичного характеру – ст.505 КПК України тощо, а також у правозастосовчій практиці щодо конкретного кримінального провадження). Деякі норми містять також вказівку на необхідність доведення в стадії досудового розслідування при здійсненні судового контролю певних додаткових обставин, фактів та наслідків, як-то: ч.3 ст. 132; ч.2 ст. 152; ч.1 ст. 157; ч.2, 5, 6 ст. 163; ч.1, 2, ст. 173; ч.3 ст. 176; ст. 178 КПК України. Тому цілком обгрунтовано вести мову про рівні предмети доказування;

2) якщо в кримінальному праві елементи поняття формалізовані або наведені за формою й ідеалізовані, тобто доведені до високою точності вираження ідеї, настільки, що навіть наближені таким чином до математично точного поняття, то в кримінології, навпаки, формальні елементи не настільки істотні, а головне значення в кримінологічних поняттях набувають якісні характеристики явищ реального життя. Таким чином, кримінологічний критерій полягає в тому, що, з одного боку, нормативне регулювання певної процесуальної форми повинно передбачати можливість встановлення причин і умов вчинення злочину, а також шляхів їх попередження, з іншого – дані кримінології про кількісні та якісні характеристики

¹ За своєю сутністю обставини, зазначені у статтях 485 та 505 КПК України, є такими, що деталізують, конкретизують вимоги «загального» предмета доказування. І тут можна погодитись із С. А. Шейфером та В. Вапнярчуком, які слушно вважають, що вищезазначені норми визначають не окремі та самостійні предмети доказування, а модифікації загального предмета доказування стосовно особи, яка вчинила правопорушення.

злочинності, її динаміку, дозволяють більш чітко визначити підслідність кримінальних проваджень [28, с. 241].

Можемо стверджувати, що зазначені обставини виступають додатковими засобами прочитання та інтерпретації виявлених слідів.

Виступаючи важливим інформаційно-аналітичним засобом розслідування, криміналістична характеристика кримінального правопорушення не підмінює при цьому криміналістично значущу інформацію, зібрану слідчим (дознавачем) під час роботи в кримінальному провадженні. Як наслідок, спірним уявляється наявна в криміналістичній науці позиція про формування криміналістичної характеристики конкретного кримінального правопорушення (як безпосередньо під час кримінального досудового розслідування, так і після його завершення). Стосовно конкретного кримінального правопорушення мова має йти про систему криміналістично значущої інформації про нього, яка збирається суб'єктом доказування. Саме ця інформація аналізується слідчим (дознавачем) та іншими працівниками органів правопорядку, зіставляється з типовими даними криміналістичної характеристики кримінального правопорушення, будучи, таким чином, передумовою її практичного використання. Уявляється, що саме такий підхід передбачає виконання криміналістичною характеристикою кримінального правопорушення свого основного практичного призначення – слугувати науковою інформаційною основою для вирішення різних завдань розслідування, особливо в умовах дефіциту криміналістично значущої інформації про подію кримінального правопорушення та осіб, які його учинили.

Інформаційне значення відомостей, які складають криміналістичну характеристику кримінального правопорушення, для вирішення задач досудового розслідування має прояв у тому, що на початковому етапі розслідування саме ця система даних нерідко є єдиним джерелом інформації про можливий механізм учинення конкретного кримінально протиправного діяння, системи кримінально протиправної діяльності більш високого рівня (наприклад, організованої або корупційної, підвищеного кримінально-протиправного впливу).

Як наслідок, до формування сучасних криміналістичних характеристик обґрунтовано пред'являються вимоги розкриття всього комплексу закономірностей механізму кримінального правопорушення окремого виду (групи), взаємозв'язків та взаємозалежностей між ними, діяльнісного боку його учинення. Причому, на жаль, саме ця вимога не завжди дотримується під час проведення сучасних досліджень, у яких спостерігається обмеження характеристикою елементного складу аналізованого виду кримінальних правопорушень, підміни відомостей криміналістичного характеру кримінологічними або навіть кримінально-правовими даними, що суттєво знижує інформаційно-практичну цінність такої характеристики.

Дискусійним питанням учення про криміналістичну характеристику кримінального правопорушення залишається визначення кола елементів, що її складають. Останніми роками неодноразово вживалися спроби узагальнення існуючих у криміналістичній літературі точок зору з даного питання, пропонувались «ієрархії» структурних елементів криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень за ознакою частоти їх зустрічі в науковій літературі [19]. Не маючи на

меті завдання аналізу всіх наукових підходів до визначення структури криміналістичної характеристики кримінального правопорушення, варто зазначити, що в цілях забезпечення можливості використання відомостей, що складають таку характеристику як інформаційної основи постановки та вирішення криміналістичних задач, доцільно виділити типові коло складових елементів. Так серед усього доцільно виділяти системи узагальнених відомостей з обов'язковим розкриттям кореляційних взаємозв'язків та взаємозалежностей між ними:

- про способи учинення кримінальних правопорушень розглядуваного виду (групи), способи їх приховання та іншої протидії розслідуванню;
- про особи осіб, які учинили розглядувані кримінальні правопорушення, а також особливості кримінально протиправної поведінки, її мотивації та цільової спрямованості;
- про обставини вчинення кримінальних правопорушень (включаючи місце та час учинення діянь);
- про предмет кримінального правопорушення та його роль у механізмі розглядуваних діянь;
- про знаряддя та засоби вчинення кримінальних правопорушень;
- про особливості поведінки потерпілих до, під час та після вчинення кримінального правопорушення.

Водночас, підкреслюючи важливе інформаційне значення криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень розглядуваного виду, не можна не зазначити, що подані в криміналістичній літературі системи узагальнених типових відомостей про окремі різновиди кримінальних правопорушень (їх криміналістичні характеристики) не завжди відповідають вимогам, що пред'являються. Серед недоліків, які ускладнюють практичне використання вказаних систем наукових даних під час досудового розслідування конкретних злочинів (кримінальних проступків) як інформаційної основи рішень, що приймаються слідчим (дідзнавачем), необхідно назвати таке:

- домінування в характеристиках, що подаються відомостей про особу зловмисника кримінологічного характеру, відсутність або недостатність відомостей про криміналістичні особливості кримінально протиправної поведінки, формування та функціонування груп осіб, груп осіб за попередньою змовою, організованих груп або злочинних організацій;
- недостатнє розкриття кореляційних взаємозв'язків та взаємозалежностей між елементами, які складають криміналістичну характеристику злочинів, що не допомагає практиці моделювати механізм розслідуваного діяння і, як наслідок, формулювати ймовірнісні висновки та припущення відносно окремих обставин кримінального правопорушення, що, безсумнівно, не сприяє оптимізації прийняття слідчих рішень у ситуації дефіциту вихідної криміналістично значущої інформації.

Уявляється, що подальший розвиток криміналістичних характеристик кримінальних правопорушень окремих видів, а також цього учення в цілому, нерозривно пов'язаний, насамперед, із вдосконаленням та покращенням їх якості як важливого кінцевого інформаційного криміналістичного наукового продукту, орієнтованого на активне практичне застосування, у тому числі в процесах прийняття

різних слідчих рішень. Система типових узагальнених у науці відомостей, яка складає такі криміналістичні характеристики, особливо на його початковому етапі, доповнить конкретну криміналістично значущу інформацію, якою володіє слідчий (дознавач), до того необхідного об'єму, який дозволить йому здійснити грамотну постановку криміналістичних задач, прийняти обґрунтовані рішення та ефективно реалізовувати їх.

Слідчий (дознавач), базуючись на наявній у його розпорядженні криміналістично значущій інформації та, в умовах інформаційного дефіциту, науково обґрунтованих типових відомостях про кримінальне правопорушення певного виду, приймаючи рішення криміналістичної задачі, повинен визначити окрему дію, прийом або метод, або їх комплекс, який потрібний для реалізації такого рішення, отримання прогнозованого результату. У випадку, якщо таким результатом стане отримання нової криміналістично значущої інформації, яка змінює ситуацію розслідування, змінюється й система криміналістичних задач, що потребує або прийняття додаткових рішень і, як наслідок, дій та заходів щодо їх виконання, або прийняття принципово нових слідчих рішень як стратегічного, так і тактичного характеру. Тобто, інформаційну складову ситуації досудового розслідування необхідно визначити як ключовий фактор детермінації всієї системи криміналістичних задач у кримінальному провадженні.

Як слушно зазначається в криміналістичній літературі, слідчий, вирішуючи інформаційні задачі, створює необхідний масив значущої інформації, необхідної для проведення слідчих (розшукових) дій, одночасно обмежуючи масив потенційної інформації про кримінальне правопорушення. Іншими словами, він розширює внутрішню різноманітність інформації про кримінальне правопорушення й паралельно звужує різноманітність зовнішню. При цьому, у діяльності з виявлення та розслідування кримінальних правопорушень обмеження різнобічності інформації зумовлює надходження нової інформації, що слугує «фундаментом» для створення нової інформаційної основи, уже на якій відбувається усунення інформаційної невизначеності про розслідуване кримінальне правопорушення. А це, своєю чергою, є підготовкою організаційних, тактичних і процесуальних рішень.

Оцінка слідчим (дознавачем) усього обсягу наявної в його розпорядженні криміналістично значущої інформації так чи інакше зумовлює його переконаність у правильності рішень, що приймаються. Формування такої внутрішньої переконаності закономірно супроводжує процес рішень криміналістичних задач. Так процес формування внутрішнього переконання передбачає наступні стадії: пізнав – визначив цінність – прийняв за істину – прийняв рішення.

У криміналістичній літературі, категорія «внутрішнє переконання» визначається як суб'єктивна переконаність слідчого відповідно до його суб'єктивної оцінки об'єктивно існуючим обставинам або фактам (роботи Ю. М. Грошевого [12], О. О. Ейсмана [33], Г. М. Рєзніка [24], В. О. Коновалової, В. П. Колмакова, О. О. Кіпера [16, с. 346-348], Т. М. Мирошніченко [22, с. 124-129], О. Р. Ратінова [23, с. 138], С. М. Смокова [25], О. О. Торбаса [27, с. 120-123] та ін. [31]), яке ґрунтується на всебічному, повному та неупередженому дослідженні всіх обставин кримінального провадження (ч.1 ст. 94 КПК). У своєму формуванні внутрішнє переконання проходить декілька етапів, починаючи від чуттєвого та закінчуючи логічним, серед яких

можна виділити:

- аналіз певних обставин, інформації про них (даному етапу передують чуттєве пізнання);
- зіставлення результатів такого аналізу з іншими матеріалами (тут велике значення належить минулому досвіду, рівню знань особи в досліджуваній області);
- синтез, який передбачає створення основи для почуття переконання.

Отже, внутрішнє переконання слід розглядати як симбіоз процесу та результату оцінки доказів, виділяючи два аспекти: гносеологічний та психологічний. Гносеологічний аспект – це істинність відображення в свідомості суб'єкта знання про об'єктивні обставини, тобто конкретне знання про факти кримінального провадження. Психологічний аспект внутрішнього переконання в літературі пов'язується з емоціями і сумнівами при формуванні цього переконання.

Таким чином, внутрішнє переконання слідчого (дознавача) в процесі вирішення ситуаційних задач досудового розслідування являє собою психологічний стан, який сформувався в результаті суб'єктивної оцінки слідчим (дознавачем) як наявної на конкретний момент ситуації розслідування, так і всього об'єкту наявної в його розпорядженні доказової та іншої криміналістично значущої інформації про обставини кримінального правопорушення та осіб, які його вчинили, а також інші обставини та явища, котрі супроводжують хід досудового розслідування в кримінальному провадженні та здатні впливати на досягнення задач, які стоять перед слідчим (наприклад, здійснювана протидія розслідуванню).

Внутрішнє переконання слідчого (дознавача) – потужний психологічний стимул прийняття ним різних рішень у процесі розслідування кримінальних правопорушень, у тому числі тих, які мають ризикований характер.

Як приватність, можна зазначити, що, як негативні знання, котрі сприяють формуванню внутрішнього переконання, можна вважати помилки, знання та виключення яких здатне забезпечити істинність позитивного знання.

От чому, працюючи з криміналістично значущою інформацією в процесі вирішення задач досудового розслідування, слідчий має уникати помилок, сполучених із використанням такої інформації без урахування її властивостей та характеристик, джерел походження, стійкості та збереженості, захищеності від впливу з боку незацікавлених у досягненні цілей досудового розслідування осіб, сили її впливу на учасників досудового розслідування та інших осіб, які повинні або можуть бути залучені до участі в розслідуванні, як відомих, так допоки й невідомих слідству (наприклад, розшукувані або поки нестановлені особи, які вчинили кримінальне правопорушення, свідки, потерпілі від інших злочинів підозрюваних, які не зверталися в органи правопорядку тощо).

Стосовно досудового розслідування конкретного кримінального правопорушення, необхідно зазначити, що вирішення задач з аналізу та використанню криміналістично значущої інформації, отримуваної слідчим (дознавачем) із різних джерел, передбачає:

- збирання та систематизацію інформацію про обставини вчинення конкретного діяння або їх серії одними й тими ж особами;
- використання вихідної інформації в сукупності з узагальненими відомос-

тями, поданими в криміналістичній характеристиці розслідуваного виду кримінального правопорушення в цілях заповнення інформаційних прогалин, здійснення на основі отриманих відомостей доказування в кримінальному провадженні, версійної роботи, організації і планування розслідування, розшукових заходів;

- ситуаційну оцінку результатів кожної проведеної слідчої (розшукової) дії, негласної слідчої (розшукової) дії, тактичної операції, оперативно-розшукової діяльності та інших заходів та вже в новій з інформаційних позицій слідчий ситуації коригування як плану досудового розслідування в цілому, так шляхів вирішення криміналістичних задач стратегічного й тактичного рівня;

- вивчення відомостей про проведену або здійснювану протидію розслідуванню, яка має на меті ускладнити або зробити неможливим досудове розслідування в цілому або вирішення окремих криміналістичних завдань зокрема.

Ефективна робота слідчого (дознавача) з криміналістично значущою інформацією, як передумова процесу вирішення криміналістичних задач, слугує й основою оптимізації такого процесу, покликаною зробити прийняття та реалізацію таких рішень максимально ефективним і раціональним.

Висновки. Механізм вирішення ситуаційних завдань досудового розслідування може бути визначений як порядок формування задуму слідчого (дознавача) щодо досягнення поставленого завдання розслідування процесуальними й криміналістичними засобами і методами, а також його реалізації самим слідчим. Такий механізм включає оцінку обстановки розслідування, що склалася на момент прийняття рішення, перевірку правильності та своєчасності постановки вирішуваної задачі розслідування, процес прийняття рішення за такою задачею, реалізацію прийнятого рішення та подальшу оцінку результатів виконання рішення, а також їх впливу на загальну й окрему обстановку досудового розслідування.

Використані джерела:

1. Архипова И. А. Научное наследие профессора Р.С. Белкина в аспекте современных реалий развития криминалистики. *Известия Тульского государственного университета. Экономические и юридические науки*. 2018. № 1. С. 38-45.
2. Аубакирова А. А. Интеллектуальные ошибки эксперта при формировании его внутреннего убеждения : монография. Москва: Юрлитинформ, 2012. 184 с.
3. Бажанов М. И. Избранные труды; [сост.: В. И. Тютюгин, А.А. Байда, Е. В. Харитонов, Е. В. Шевченко; отв. ред. В. Я. Таций]. Харьков: Право, 2012. 1244 с.
4. Белкин Р. С., Винберг А. И. Криминалистика и доказывание. Методологические проблемы. Москва: Юрид. лит., 1969. 216 с.
5. Бондар В. С. Концептуальні засади інформаційно-аналітичного забезпечення криміналістичної діяльності. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка*. 2019. Вип. 12 (26). С. 226-240.
6. Бондар В. С. Ситуаційний аналіз як інструмент постановки та вирішення слідчим (дознавачем) завдань досудового розслідування кримінальних правопорушень. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка*. 2020. Вип. 3 (91). С. 250-266.
7. Бондар В. С. Функціональне призначення криміналістичної характеристики злочинів у сучасних умовах. *Вісник академії адвокатури України*. 2012. Число 2 (24). С. 130-137.

8. Бондар В. С. Інформаційно-аналітичне забезпечення криміналістичної діяльності в процесі досудового розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з тероризмом. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»* / голов. ред. Ю. М. Бисага. Ужгород: Видавничий дім «Гельветика», 2015. Вип. 33. Т. 2. С. 137–141.
9. Вапнярчук В. Загальна характеристика предмета кримінально-процесуального доказування. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2013. № 3 (74). С. 238–248.
10. Гловіюк І. В. Кримінальне провадження щодо кримінальних проступків: перспективи розвитку. *Кримінальна юстиція: quo vadis? IV Львівський форум кримінальної юстиції : збірник матеріалів міжнародної науково-практичної конференції (20–22 вересня 2018 року)*. Львів: ЛьвДУВС, 2018. С. 36–41.
11. Головин А. Ю., Баранов М. В., Головина Е. В. Решение ситуационных задач предварительного расследования / под. общ. ред. докт. юрид. наук А. Ю. Головина. Москва : Юрлитинформ, 2017. 200 с.
12. Грошевой Ю. М. Проблемы реформирования судейского убеждения в уголовном судопроизводстве. Харьков: Вища шк., 1975. 144 с.
13. Дабіжа Д. В. Нормативно-правове забезпечення функціонування й розвитку автоматизованих інформаційних систем і їх підсистем, використовуваних органами (підрозділами) поліції. *Криміналістичний вісник*. № 2 (34). 2020. С. 17–28.
14. Журавель В. А., Павлюк Н. В., Ренікова О. І. Поняття та засоби криміналістичного забезпечення розслідування корупційних злочинів. *Питання боротьби зі злочинністю*. 2016. Вип. 32. С. 13–30.
15. Калатур М. В. До проблеми визначення поняття інформаційного забезпечення діяльності слідчих органів в Україні. *Актуальні проблеми держави і права*. Зб. наук. праць. Вип. 87. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2020. С. 59–64.
16. Кіпер О. О. Внутрішнє переконання слідчого як підґрунтя його процесуальної самостійності. *Правові та інституційні механізми забезпечення розвитку держави та права в умовах євроінтеграції* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (20 травня 2016 р., м. Одеса) : у 2 т. Т. 2 / відп. ред. М. В. Афанасьєва. Одеса : Юридична література, 2016. С. 346–348.
17. Колдін В. Я. К вопросу о методологической функции ситуационного подхода : мат. Межд. научн.-практ. конф. «Актуальные проблемы использования ситуационного подхода в юридической науке и правоприменительной деятельности» / под ред. Т. С. Волчечкой; БФУ им. И. Канта. Калининград: Изд-во БФУ им. И. Канта, 2012. С. 31.
18. Колдін В. Я. Версионный анализ : монография. Москва : Юрлитинформ, 2014. 152 с.
19. Корноухов В. Е. Методика расследования преступлений: теоретические основы. Москва : Норма: ИНФРА-М, 2010. 224 с.
20. Лишак О. А., Круль С. М. Інформаційно-довідкові системи інших міністерств, відомств як складова інформаційно-довідкового забезпечення розслідування злочинів. *Криміналістика і судова експертиза*. 2019. Вип. 64. С. 360–370.
21. Лукашевич В. Г. Докази та доказування в кримінально-процесуальному та криміналістичному вимірі. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2016. № 1 (51). С. 74–79.
22. Мирошніченко Т. М. Щодо питання правової регламентації оцінки доказів у кримінальному процесі. *Перший Харківський кримінальний процесуальний поліог*. 2016. № 1. С. 124–129.
23. Ратинов А. Р. Судебная психология для следователей. Москва : Изд-во ВШ МООН СССР, 1967. С. 138.
24. Резник Г. М. Внутреннее убеждение при оценке доказательств; Всесоюз. ин-т по изучению причин и разраб. мер предупреждения преступности. Москва : Юрид.

лит., 1977. 118 с.

25. Смоков С. М. Внутрішнє переконання слідчого і його роль при прийнятті процесуальних рішень: *автореф. дис. ... канд. юрид. наук*. Київ, 2002. 19 с.

26. Соловьев А. Б. Доказывание по Уголовно-процессуальному кодексу РФ (досудебные стадии): научно-практическое пособие. Москва : Юрлитинформ, 2003. 264 с.

27. Торбас О. О. Суб'єктивні детермінанти розсуду в кримінальному процесі. *Правова позиція*. № 4 (25). 2019. С. 120-123.

28. Трофименко В. М. Теоретичні та правові основи диференціації кримінального процесу України: *дис. ... докт. юрид. наук*. 12.00.09; НІОУ імені Ярослава Мудрого. Харків, 2017. 437 с.

29. Шевчук В. М. Криміналістична характеристика злочинів як інформаційна основа побудови тактичних операцій. *Інформаційне забезпечення розслідування злочинів : матеріали VI Міжнародного круглого столу (м. Одеса, 24 травня 2018 р.)*; Національний університет «Одеська юридична академія». Одеса : Юридична література. С. 114-119.

30. Шейфер С. А. Доказательства и доказывание по уголовным делам: проблемы теории и правового регулирования. Тольятти : Волжский университет им. В. Н. Татищева, 1997. 92 с.

31. Шульгін С. О. Оцінка доказів слідчим і прокурором при прийнятті процесуальних рішень у кримінальному провадженні на стадії досудового розслідування: *дис. ... канд. наук*. 12.00.09. Дніпр. держ. ун-т внутр. справ. Дніпро, 2021. 260 с.

32. Шумило М. Є. Поняття доказів у кримінальному процесі: пролегомени до розуміння «невловного» феномену доказового права. *Вісник кримінального судочинства*. № 3. 2015. С. 95-104.

33. Эйсман А. А. Логика доказывания. Москва : «Юридическая литература», 1971. 112 с.

References:

1. Arkhypova, Y. A. (2018) Nauchnoe nasledye professora R. S. Belkina v aspekte sovremennukh realiy razvitiya kryminalistyky. *Yzvestiya Tul'skogo gosudarstvennogo univ'ersyteta. Ekonomicheskoye i yuridicheskoye nauki* - *Izvestia Tula State University. Economic and legal sciences*, 1, 38-45. [in Russian].

2. Aubakirova, A. A. (2012) Intellektualnye oshibki eksperta pri formirovaniy ego vnutrennego ubezhdeniya : monografiya. Moskva: Yurlitinform. [in Russian].

3. Bazhanov, M. I. (2012) Izbrannye trudy; [V. I. Tyutyugin, A. A. Bajda, E. V. Haritonova, E. V. Shevchenko (Eds.); V. Ya. Tacij (Ed.)]. Kharkiv: Pravo. [in Russian].

4. Belkin, R. S., Vinberg, A. I. (1969) Kriminalistika i dokazyvanie. Metodologicheskie problemy. Moskva : Yurid. lit. [in Russian].

5. Bondar, V. S. (2019) Kontseptualni zasady informatsiino-analitychnoho zabezpechennia kryminalistychnoi diialnosti. *Visnyk Luhanskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav imeni E.O. Didorenka* - *Bulletin of the Lugansk State University of Internal Affairs named after E. Didorenko*, issue 12 (26), 226-240. [in Ukrainian].

6. Bondar, V. S. (2020) Sytuatsiyniy analiz yak instrument postanovky ta vyryshennia slid chym (diznavachem) zavdan dosudovoho rozsliduvannia kryminalnykh pravoporushen. *Visnyk Luhanskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav imeni E. Didorenka* - *Bulletin of the Lugansk State University of Internal Affairs named after E. Didorenko*, issue 3 (91), 250-266. [in Ukrainian].

7. Bondar, V. S. (2012) Funktsionalne pryznachennia kryminalistychnoi kharakterystyky zlochyniv u suchasnykh umovakh. *Visnyk akademii advokatury Ukrainy* - *Bulletin of the Academy of Advocacy of Ukraine*, numeric 2 (24), 130-137. [in Ukrainian].

8. Bondar, V. S. (2015) Informatsiino-analitychne zabezpechennia kryminalistychnoi

діяльності в протесі до судового розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з тероризмом. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Seriya «Pravo» - Scientific Bulletin of the Uzhgorod National University. Series "right / Yu. M. Bysah (Ed.). Uzhhorod: Vydavnychiy dim «Helvetyka», issue 33, vol. 2, 137–141. [in Ukrainian].*

9. Vapniarchuk, V. (2013) Zahalna kharakterystyka predmeta kryminalno-protsesualnoho dokazuvannia. *Visnyk Natsionalnoi akademii pravovykh nauk Ukrainy - Scientific Bulletin of the Uzhgorod National University. Series "right, 3 (74), 238–248. [in Ukrainian].*

10. Hloviuk, I. V. (2018) Kryminalne provadzhennia shchodo kryminalnykh prostupkov: perspektyvy rozvytku. *Kryminalna yustytisiia: quo vadis IV Lvivskiy forum kryminalnoi yustytisi : zbirnyk materialiv mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii (20–22 veresnia 2018 roku) - Criminal proceedings for criminal offenses: development prospects. Criminal Justice: QUO VADIS? IV Lviv Forum of Criminal Justice: Collection of Materials of the International Scientific and Practical Conference (September 20–22, 2018). Lviv: LvDUVS, 36–41. [in Ukrainian].*

11. Holovyn, A. Yu., Baranov, M. V., Holovyna, E. V. (2017) Reshenye situatsionnykh zadach predvartelnogo rassledovaniya / A. Yu. Holovyna (Ed.). Moskva : Yurlytynform. [in Ukrainian].

12. Hroshevoi, Yu. M. (1975) Problemu reformyrovaniya sudeiskoho ubezhdeniya v uholovnom sudoproizvodstve. Kharkiv: Vyshcha shk. [in Ukrainian].

13. Dabizh, D. V. (2020) Normatyvno-pravove zabezpechennia funktsionuvannia y rozvytku avtomatyzovanykh informatsiinykh system i yikh pidsystem, vykorystovuvanykh orhanamy (pidrozdilamy) politsii. *Kryminalistychnyi visnyk - Criminalist Bulletin, 2 (34), 17–28. [in Ukrainian].*

14. Zhuravel, V. A., Pavliuk, N. V., Renikova, O. I. (2016) Poniattia ta zasoby kryminalistichnoho zabezpechennia rozsliduvannia koruptsiinykh zlochiniv. *Pytannia borotby zi zlochyynnistiu - The issue of fighting crime, issue 32, 13–30. [in Ukrainian].*

15. Kalatu, M. V (2020) Do problemy vyznachennia poniattia informatsiinoho zabezpechennia diialnosti slidchykh orhaniv v Ukraini. *Aktualni problemy derzhavy i prava. Zb. nauk. Prats - Current issues of state and law. Odesa : Vydavnychiy dim «Helvetyka», issue 87, 59–64. [in Ukrainian].*

16. Kiper, O. O. (2016) Vnutrishnye perekonannya slidchogo yak pidgruntya jogo procesualnoyi samostijnosti. *Pravovi ta instituciyni mehanizmi zabezpechennia rozvitu derzhavi ta prava v umovah yevrointegratsiyi : materialy Mizhnarodnoyi naukovo-praktychnoyi konferentsiyi (20 travnya 2016 r., m. Odesa) - Legal and institutional mechanisms for ensuring the development of state and law in the conditions of European integration: Materials of the International Scientific and Practical Conference (May 20, 2016, Odessa) (Vol. 1–2; vol. 2) / M. V. Afanasyeva (Ed.). Odesa : Yuridichna literatura, 346–348. [in Russian].*

17. Koldin, V. Ya. (2012) K voprosu o metodologicheskoy funktsii situatsionnogo podhoda : mat. Mezhd. nauchn.-prakt. konf. «Aktualnye problemy ispolzovaniya situatsionnogo podhoda v yuri dichekoy nauke i pravoprimeritelnoy deyatel'nosti» - To the method of methodological function of the situational subway: mate. . *Scientific. Pract. a conf. "Actual problems of use of situing subordination in Legal Science and Law Principal Activity» / T. S. Volchecka; BFU im. I. Kanta. Kaliningrad: Izd-vo BFU im. I. Kanta, 31. [in Russian].*

18. Koldin, V. Ya. (2014) Versionnyy analiz : monografiya. Moskva : Yurlitinform. [in Russian].

19. Kornouhov V. E. (2010) Metodika rassledovaniya prestuplenij: teoreticheskie osnovy. Moskva : Norma: INFRA-M. [in Russian].

20. Lishak, O. A., Krul, S. M. (2019) Informatsiyno-dovidkovi sistemi inshih ministerstv, vidomstv yak skladova informatsiyno-dovidkovogo zabezpechennia rozsliduvannia zlochiniv. *Kriminalistika i sudova ekspertiza – Criminalistics and judicial examination, issue 64, 360–370. [in Russian].*

21. Lukashevych, V. H. (2016) Dokazy ta dokazuvannya v kryminalno-protsesualnomu ta kryminalistychnomu vymiri. *Derzhava ta rehiony - State and Regions*, Seria: Pravo, 1 (51), 74-79. [in Ukrainian].

22. Myroshnychenko, T. M. (2016) Shchodo pytannya pravovoi rehlementatsii otsinky dokaziv u kryminalnomu protsesi. *Pershyy Kharkivskyy kryminalnyi protsesualnyi poliloh - First Kharkiv Criminal Procedural Policillar*, 1, 124-129. [in Ukrainian].

23. Ratinov, A. R. (1967) *Sudebnaya psihologiya dlya sledovatelej*. Moskva : Izd-vo VSh MOOP SSSR, 138. [in Russian].

24. Reznik, G. M. (1977) Vnutrennee ubezhdenie pri ocenke dokazatelstv; Vsesoyuz. in-t po izucheniyu prichin i razrab. mer preduprezhdeniya prestupnosti. Moskva : Yurid. lit. [in Russian].

25. Smokov, S. M. (2002) Vnutrishnie perekonannya slidchoho i yoho rol pry pryiniatti protsesualnykh rishen. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv. [in Ukrainian].

26. Solovev, A. B. (2003) Dokazyvanie po Ugolovno-processualnomu kodeksu RF (dosudebnye stadii): nauchno-prakticheskoe posobie. Moskva : Yurilitinform. [in Russian].

27. Torbas, O. O. (2009) Sub'iektyvni determinanty rozsudu v kryminalnomu protsesi. *Pravova pozytsiia - Legal position*, 4 (25), 120-123. [in Ukrainian].

28. Trofymenko, V. M. (2017) Teoretychni ta pravovi osnovy dyferentsiatsii kryminalnoho protsesu Ukrainy. *Doctor's thesis*. NLU imeni Yaroslava Mudroho. Kharkiv. [in Ukrainian].

29. Shevchuk, V. M. Kryminalistychna kharakterystyka zlochyniv yak informatsiina osnova pobudovy taktynykh operatsii. *Informatsiine zabezpechennia rozsliduvannya zlochyniv : materialy VI Mizhnarodnoho kruhloho stolu (m. Odesa, 24 travnia 2018 r.) - Information provision of crimes investigation: Materials of the VI International Round Table (Odessa, May 24, 2018)*; Natsionalnyi universytet «Odeska yurydychna akademiia». Odesa : Yurydychna literatura, 114-119. [in Ukrainian].

30. Shejfer, S. A. (1997) Dokazatelstva i dokazyvanie po ugolovnym delam: problemy teorii i pravovogo regulirovaniya. *Tolyatti : Volzhskij universitet im. V. N. Tatisheva*. [in Russian].

31. Shulhin, S. O. (2021) Otsinka dokaziv slidchym i prokurorom pry pryiniatti protsesualnykh rishen u kryminalnomu provadzhenni na stadii dosudovoho rozsliduvannya. *Doctor's thesis*. Dnipro. derzh. un-t vnutr. sprav. Dnipro. . [in Ukrainian].

32. Shumylo, M. Ye. (2015) Poniattia dokaziv u kryminalnomu protsesi: prolehomeny do rozuminnia «nevlovnogo» fenomenu dokazovoho prava. *Visnyk kryminalnoho sudochynstva - Bulletin of criminal proceedings*, 95-104. [in Ukrainian].

33. Ejsman, A. A. (1971) Logika dokazyvaniya. Moskva : «Yuridicheskaya literatura». [in Russian].

Стаття надійшла до редколегії 20.05.2021р.

Бондарь В. С., кандидат юридических наук, доцент, декан факультета подготовки специалистов для подразделений досудебного расследования Луэанского государственного университета внутренних дел имени Э. А. Дидоренко (г. Севберодонец, Украина)

ИНФОРМАЦИОННЫЕ ОСНОВЫ РЕШЕНИЯ СИТУАЦИОННЫХ ЗАДАЧ В ПРОЦЕССЕ ДОСУДЕБНОГО РАССЛЕДОВАНИЯ УГОЛОВНЫХ ПРАВОНАРУШЕНИЙ

Статья посвящена рассмотрению достаточно актуальной проблемы сегодняшнего дня, а именно информационным основам решения ситуационных задач в процессе досудебного расследования уголовных правонарушений.

В статье рассматриваются различные подходы к трактовке термина «криминалистически значимая информация», а также признаков информации, с учётом которых сформулировано авторское определение этого понятия. Также уточнено понятие и раскрыты элементы механизма решения ситуационных задач в системе досудебного расследования уголовного правонарушения. Дана характеристика информационных аспектов решения ситуационных задач в процессе досудебного расследования. Обосновано, что механизм решения ситуационных задач досудебного расследования может быть определён как порядок формирования замысла следователя (дознавателя) относительно достижения поставленной задачи расследования процессуальными и криминалистическими средствами и методами и его реализации самим следователем (дознавателем).

Ключевые слова: внутренне убеждение следователя, доказательства, доказывание, информация, криминалистически значимая информация, криминалистическая характеристика уголовных правонарушений, ситуационные задачи.

Bondar V., Candidate of Law, Associate Professor, Dean of the Faculty training specialists for Departments pre-trial investigation Luhansk State University Internal Affairs named after E. Didorenko (Sievierodonetsk, Ukraine)

INFORMATION BASIS FOR SOLVING SITUATIONAL PROBLEMS IN THE PROCESS OF PRE-TRIAL INVESTIGATION OF CRIMINAL OFFENSES

The article is devoted to the consideration of a rather urgent problem of today, namely, the information basis for solving situational problems in the process of pre-trial investigation of criminal offenses. Despite a fairly active study of this issue, it has not been sufficiently worked out. A significant number of aspects of the problem under consideration remains controversial and requires revision and clarification from the standpoint of modern developments in criminalistics and criminal procedure, which, in turn, necessitates further research.

The article discusses various approaches to the interpretation of the term "forensically significant information", as well as signs of information, taking into account which the author's definition of this concept is formulated. The concept is also clarified and the elements of the mechanism for solving situational tasks in the system of pre-trial investigation of a criminal offense are disclosed. The characteristic of information aspects of solving situational tasks in the process of pre-trial investigation is given. It has been substantiated that the mechanism for solving situational tasks of pre-trial investigation can be defined as the procedure for forming the intention of the investigator (interrogator) regarding the achievement of the set task of investigation by procedural and forensic means and methods and its implementation by the investigator (interrogator) himself. Such a mechanism includes an assessment of the investigation situation prevailing at the time of making a decision, checking the correctness and timeliness of setting the problem to be solved in the investigation, the process of making a decision on such a problem, implementing the decision and further assessing the results of the decision, as well as their impact on the general and private situation pre-trial investigation.

Keywords: inner conviction of the investigator, evidence, proof, information, forensically significant information, forensic characteristics of criminal offenses, situational tasks.